<u>अस्वीकरण</u>

नेपालीमा अनुवाद गरिएको मामिलाको निर्णय पक्षहरुले आफ्नो भाषामा बुझ्नु को लागि मात्र हो। सबै व्यावहारिक र आधिकारिक उद्देश्यका लागि, फैसलाको अंग्रेजी संस्करण नै प्रामाणिक हुनेछ र कार्यान्वयनको उद्देश्यका लागि पनि अंग्रेजी भाषामा जारी भएको फैसला मान्य हुनेछ।

[२०२५] ५ एस.सी.आर. ३३ : २०२५ आई.एन.एस.सी. ४५३

सोहोम शिपिंग प्रा. लि. विरुद्ध मेसर्स द न्यू इन्डिया एस्योरेन्स कं. लि. र अन्य।

(सन् २०२१ को देवानी अपील नं. २३२३)

०७ अप्रिल २०२५

[बी.भी. नागरथना र सतिश चन्द्र शर्मा,* न्यायाधीशहरू]

विचारणीय विषय

प्रस्तुत विवाद पक्षहरू बीचको बीमा सम्झौतामा रहेको "यात्रा मनसुन सुरु हुनुभन्दा अघि नै सुरु भई सम्पन्न हुनुपर्नेछ" भन्ने विशेष शर्तमा आधारित छ, र यसको वैधता, व्याख्या र महत्वबारे प्रश्न उठाउँछ। के, यात्रा बीमाको लागि पोलिसी तालिकामा रहेको विशेष शर्त उल्लंघन भएकोले उत्तरदाताद्वारा अपीलकर्ताको दाबीलाई वास्तविक रूपमा अस्वीकृत गर्न न्यायोचित छ।

मुख्य बुँदाहरू†

उपभोक्ता संरक्षण ऐन, २०१९ - धारा ६७ - बीमा सम्झौता - अपीलकर्ता कम्पनीले आफ्नो यात्रा र जहाजको उत्तरदाता बीमा कम्पनीसँग बीमा गराएको - बीमा सम्झौतामा "यात्रा मनसुन सुरु हुनुभन्दा अघि नै सुरु भई सम्पन्न हुनुपर्नेछ" भन्ने विशेष शर्त थियो - जहाजले ०६.०६.२०१३ मा यात्रा सुरु गऱ्यो र अर्को दिन नै खराब मौसम र इन्जिन फेलका कारण रोकियो - अपीलकर्ताको बीमा दाबी यस आधारमा अस्वीकृत गरियो कि जहाज मनसुन सुरु भएपछि यात्रामा निस्कियो, जसले गर्दा बीमा सम्झौताको विशेष शर्त उल्लंघन भयो - एन.सी.डी.आर.सी. ले अपीलकर्ताको उजुरी परम सद्विश्वास (असल नियत) को सिद्धान्तमा सम्झौता भएको आधारमा खारेज गऱ्यो - शुद्धता:

ठहर: यो कुरामा कुनै शंका छैन कि पोलिसी एक महिनाको अवधिको लागि (१६.०५.२०१३ देखि १५.०६.२०१३ सम्म) मुम्बईदेखि कोलकातासम्मको यात्रालाई कभर गर्न लिइएको थियो - यसबाहेक, डी.जी.एस. परिपत्र अनुसार, पूर्वी तटमा खराब मौसम १ मे देखि नै सुरु हुन्छ - उत्तरदाताको तर्क कि उनीहरूलाई यात्राबारे जानकारी थिएन र उनीहरूले विश्वास गरेका थिए कि जहाज खराब मौसमको अवधिमा कोलकाता बन्दरगाहमा राखिनेछ, अस्वीकार्य छ र खारेज गरिनुपर्छ - अपीलकर्ताले फारममा बीमाको उद्देश्य घोडबन्दर जेट्टी, मुम्बईदेखि कोलकाता बन्दरगाहसम्मको यात्रा गर्नु हो भनी उल्लेख गरेको थियो - प्रदान गरिएको जानकारीको एकमात्र तार्किक निष्कर्ष यो हो कि बीमा पश्चिम र पूर्वी तटमा खराब मौसम अवधिलाई कभर गर्न लिइएको थियो - यदि यात्रा तुरुन्तै, अर्थात् १६.०५.२०१३ मा गरिएको भए पनि, जहाज पूर्वी तटमा खराब मौसम सुरु भएपछि, अर्थात् जुन २०१३ को पहिलो हप्तामा कोलकाता बन्दरगाहमा पुग्ने थियो - अपीलकर्ताले पोलिसी अन्तर्गत यो शर्त पूरा गर्न सक्ने कुनै पनि सम्भावना र संयोजन थिएन, उसको मुम्बई (पश्चिम तट) देखि कोलकाता (पूर्वी तट) सम्मको यात्रा धेरै तटीय राज्यहरू हुँदै जाने भएकोले - यसबाहेक, विशेष शर्तले यात्रा मनसुन सुरु हुनुभन्दा अघि सुरु भई सम्पन्न हुनुपर्ने आवश्यकता राख्छ - यदि शर्तलाई कडाइका साथ व्याख्या गरियो भने, समुद्री दुर्घटनाको अवस्थामा जहाँ जहाज जोखिमका कारण आफ्नो यात्रा पूरा गर्न असमर्थ हुन्छ, बीमा धारकले दाबी गर्न सक्ने छैन, जसले विशेष शर्तलाई पालना गर्न असम्भव बनाउँछ - अन्ततः, बीमा धारक बीमा अन्तर्गत कुनै उपचार बिना रहनेछ - यो एक अतार्किक स्थिति हो, जसले बीमा सम्झौताको मूल उद्देश्यलाई नै विफल पार्छ - फलस्वरूप, विशेष शर्तलाई पोलिसी अन्तर्गत कुनै पनि दायित्वबाट छुट पाउनको लागि पूर्वशर्त मान्न सकिँदैन - यसको महत्वहीन प्रकृतिका कारण

पक्षहरूले यसलाई अप्रत्यक्ष रूपमा त्याग गरेका छन् - प्रस्तुत मामिलामा, उत्तरदाता विशेष शर्तको उल्लंघनको आधारमा अपीलकर्ताको दाबी अस्वीकृत गर्न हकदार छैन - यो मामिला एन.सी.डी.आर.सी. लाई उत्तरदाताद्वारा अपीलकर्तालाई भुक्तानी गर्नुपर्ने बीमा रकमको हद निर्धारण गर्न निर्देशन सहित फिर्ता पठाइन्छ। [अनुच्छेद १८, २१]

- लेखक

बीमा - बीमा सम्झौताको व्याख्या - परम सद्विश्वास:

ठहर: यो भन्नु सामान्य कुरा हो कि बीमा सम्झौताको व्याख्या कुनै पनि अन्य सम्झौताको व्याख्या जस्तै सिद्धान्तहरूमा आधारित हुन्छ, यसबाहेक कि बीमा धारकको पक्षमा परम सद्विश्वास, अर्थात् असल नियतको आवश्यकता हुन्छ - त्यसैले यो राम्रोसँग स्थापित छ कि पोलिसी र त्यसमा भएका सबै शर्तहरूलाई सकेसम्म कडाइका साथ व्याख्या गरिनुपर्छ। [अनुच्छेद ११]
निर्माणको नियम - मस्यौदाकर्ताको विरुद्ध – छलफल गरियो।

[अनुच्छेद १५]

उद्धृत मामिला कानून

जनरल एस्योरेन्स सोसाइटी लि. विरुद्ध चन्दुमल जैन र अन्य [१९६६] ३ एस.सी.आर. ५००;
इन्डस्ट्रियल प्रमोसन एण्ड इन्भेस्टमेन्ट कर्पोरेशन अफ ओरिसा लि. विरुद्ध न्यू इन्डिया एस्योरेन्स कम्पनी लि. र अन्य (२०१६) १५ एस.सी.सी. ३१५ - मा भर परिएको।
डसन्स लि. विरुद्ध बोनिन [१९९२] २ ए.सी. ४१३; रामजी करमसी विरुद्ध द युनिक मोटर एण्ड जनरल इन्स्योरेन्स कं. लि., ए.आई.आर. १९५१ बम्बई ३४७; सी लार्क फिसरिज विरुद्ध युनाइटेड इन्डिया इन्स्योरेन्स कं. र अन्य [२००८] २ एस.सी.आर. ३४६ : (२००८) ४ एस.सी.सी. १३१; देवकर एक्सपोर्ट्स (प्रा.)
लि. विरुद्ध न्यू इन्डिया एस्योरेन्स कं. लि. [२००८] १४ एस.सी.आर. १ : (२००८) १४ एस.सी.सी. ५९८; कन्टसिप कन्टेनर लाइन्स लि. विरुद्ध डी.के. लाल र अन्य [२०१०] ३ एस.सी.आर. ४६० : (२०१०) ४ एस.सी.सी. २५६; राजनकुमार एण्ड ब्रदर्स
(इम्पेक्स) विरुद्ध ओरिएन्टल इन्स्योरेन्स कं. लि. [२०२०] ६ एस.सी.आर. १६३: (२०२०) ४ एस.सी.सी. ३६४; हिन्द अफशोर (प्रा.) लि. विरुद्ध इफको-टोकियो जनरल इन्स्योरेन्स कं. लि. [२०२३] १२ एस.सी.आर. ९५९ : (२०२३) ९ एस.सी.सी. ४०७ - सन्दर्भित।

ऐनहरूको सूची
उपभोक्ता संरक्षण ऐन, २०१९।

मुख्य शब्दहरूको सूची

परम सद्विश्वासको सिद्धान्त; मस्यौदाकर्ताको विरुद्ध; बीमा सम्झौता; यात्रा मनसुन सुरु हुनुभन्दा अघि सुरु र सम्पन्न हुनुपर्छ; बीमा सम्झौतामा विशेष शर्त; यात्रा बीमाको लागि पोलिसी तालिका; खराब मौसम।

मामिला उत्पन्न भएको

देवानी पुनरावेदन क्षेत्राधिकार: सन् २०२१ को देवानी अपील नं. २३२३ राष्ट्रिय उपभोक्ता विवाद निवारण आयोग, नयाँ दिल्लीको मिति १३.०४.२०२१ को सन् २०१५ को सी.सी. नं. १०१ मा भएको फैसला र आदेशबाट उत्पन्न भएको।

पक्षहरूको लागि उपस्थिति

अपीलकर्ताका लागि अधिवक्ताहरू:

हुजेफा अहमदी, सिद्धार्थ भटनागर, वरिष्ठ अधिवक्ताहरू, अमोल चितले, सुश्री सोनिया दुबे, सुश्री कञ्चन यादव, तनिष्क शर्मा, सुश्री सौम्या शर्मा, आश्रय चोपडा, मेसर्स लिगल अप्सन्स।

उत्तरदाताहरूका लागि अधिवक्ताहरू:

देवदत्त कामत, वरिष्ठ अधिवक्ता, निखिल जैन, अभिषेक गोला, अंशुल मेहराल, सुश्री सायतानी, सुश्री दिव्या जैन।

सर्वोच्च न्यायालयको फैसला / आदेश

<u>फैसला</u>

सतिश चन्द्र शर्मा, न्यायाधीश।

१. प्रस्तुत विवाद पक्षहरू बीचको बीमा सम्झौतामा रहेको "*यात्रा मनसुन सुरु हुनुभन्दा अघि नै सुरु भई सम्पन्न हुनुपर्नेछ*" भन्ने वाक्यांशमा केन्द्रित छ, र यसको वैधता, व्याख्या र महत्वबारे प्रश्न उठाउँछ।

२. हामी समक्षको यो पुनरावेदन उपभोक्ता संरक्षण ऐन, २०१९ (यसपछि "***कोप्रा***") को धारा ६७ अन्तर्गत अपीलकर्ताले राष्ट्रिय उपभोक्ता विवाद निवारण आयोग, नयाँ दिल्ली (यसपछि "***एन.सी.डी.आर.सी.***") द्वारा मिति १३.०४.२०२१ को अन्तिम फैसला र आदेश (यसपछि "***विवादित आदेश***") विरुद्ध दायर गरेको हो, जसमा परम सद्विश्वास को सिद्धान्तमा सम्झौता भएको आधारमा अपीलकर्ताले दायर गरेको उपभोक्ता उजुरी खारेज गरिएको थियो।

३. **तथ्यात्मक पृष्ठभूमि**

३.१ अपीलकर्ता जल यातायात व्यवसायमा संलग्न छ र यसका कार्यालयहरू सौगोर रोड कुल्पी, डायमण्ड हार्बर, हल्दिया र कोलकातामा छन्। अपीलकर्ताले भर्खरै बनेको बार्ज 'श्रीजोय २' (यसपछि "***जहाज***") खरिद गऱ्यो र मुम्बईदेखि कोलकातासम्मको आफ्नो पहिलो यात्रा गर्न खोज्यो।

३.२ सोही क्रममा, अपीलकर्ताले जहाज महानिर्देशक (यसपछि "***डी.जी.एस.***") समक्ष 'एकल यात्रा अनुमति' को लागि आवेदन दियो, जसमा जहाजले मिति ३०.०४.२०१३ मा मुम्बईबाट यात्रा सुरु गर्ने र मिति १५.०५.२०१३ मा कोलकाता पुग्ने अपेक्षा गरिएको थियो। डी.जी.एस. ले भारतीय जलयान रजिष्ट्री (यसपछि "***आई.आर.एस.***") लाई विस्तृत निरीक्षण गर्न निर्देशन दियो।

३.३ अपीलकर्ताले आफ्नो यात्रा र जहाजको बीमा गर्न खोज्यो, र आफ्नो बीमा प्रस्ताव उत्तरदाता समक्ष पेश गऱ्यो। त्यसपछि, पक्षहरू बीच मिति १६.०५.२०१३ देखि १५.०६.२०१३ सम्मको अवधिका लागि बीमा सम्झौता (***यसपछि "बीमा सम्झौता"***) भयो। बीमा सम्झौतामा "यात्रा मनसुन सुरु हुनुभन्दा अघि नै सुरु भई सम्पन्न हुनुपर्नेछ" भन्ने विशेष शर्त थियो। यसबाहेक, यसमा विशेष वारेन्टीहरू थिए, जसमा "जहाज स्थानीय मौसम अवस्था ब्युफोर्ट स्केल नं. ४ भन्दा बढी नभएको अवस्थामा प्रस्थान गर्ने..." भन्ने कुरा समावेश थियो।

३.४ आई.आर.एस. ले अपीलकर्तालाई सन् २००८ को एम.एस. परिपत्र नं. ०३ अनुसार आफ्नो यात्रा गर्न अनुमति दियो। त्यसपछि, डी.जी.एस. ले सोही सम्बन्धमा "अनापत्ति" जारी गऱ्यो।

३.५ जहाजले मिति ०६.०६.२०१३ मा यात्रा सुरु गऱ्यो। दुर्भाग्यवश, अर्को दिन नै खराब मौसम र इन्जिन फेलका कारण यो रत्नागिरी बन्दरगाह नजिक रोकियो। अन्ततः, जहाज जमिनमा ठोक्कियो।

३.६ अपीलकर्ताले बीमा सम्झौताको म्याद सकिएपछि जहाजलाई तान्ने र उद्धार गर्ने कार्यका लागि उत्तरदातासँग सहयोग माग्यो। मिति २५.०७.२०१३ मा, अपीलकर्ताले उत्तरदातालाई 'त्यागको सूचना' जारी गरी पूर्ण क्षतिको दाबी गऱ्यो, यस आधारमा कि जहाजको मर्मत बीमा गरिएको रकमभन्दा बढी महँगो हुनेछ।

३.७ मिति १२.०९.२०१३ मा, उत्तरदाताले 'अस्वीकृति सूचना' जारी गरी अपीलकर्ताको दाबी अस्वीकृत गऱ्यो, यस आधारमा कि जहाज 'मनसुन सुरु भएपछि' यात्रामा निस्कियो, जसले बीमा सम्झौताको विशेष शर्त उल्लंघन गऱ्यो। पछि, उत्तरदाताद्वारा नियुक्त सर्भेयरले आफ्नो अन्तिम प्रतिवेदन जारी गरी अपीलकर्ताले शर्तको जानाजानी उल्लंघन गरेको निष्कर्ष निकाल्यो।

३.८ बीमा दाबी अस्वीकृत भएकोमा पीडित भई, अपीलकर्ताले कोप्राको धारा २१ अन्तर्गत एन.सी.डी.आर.सी. समक्ष उपभोक्ता उजुरी दायर गऱ्यो। मिति १३.०४.२०२१ को विवादित आदेशद्वारा, एन.सी.डी.आर.सी. ले अपीलकर्ताले आफ्ना सबै योजनाहरू उत्तरदातालाई नखुलाई महत्वपूर्ण तथ्यहरू लुकाएको र असल नियतमा काम नगरेको आधारमा उजुरी खारेज गऱ्यो।

४. **अपीलकर्ताद्वारा गरिएका निवेदनहरू**

४.१ श्री हुजेफा अहमदी, अपीलकर्ताका विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ताले हामी समक्ष जोडदार रूपमा आग्रह गर्नुभएको छ कि एन.सी.डी.आर.सी. ले निकालेको निष्कर्ष कानून विपरीत छ र सो खारेज गर्न प्रार्थना गर्नुभएको छ।

४.२ अपीलकर्ताको मुख्य तर्क यो हो कि उत्तरदातालाई पोलिसी अवधिले खराब मौसम अवधि समेट्छ भन्ने थाहा थियो वा थाहा हुनुपर्थ्यो, र त्यसैले यस आधारमा पोलिसी अस्वीकृत हुन सक्दैन।

४.३ बीमा सम्झौतामा रहेको विशेष शर्त महत्वहीन थियो किनकि उत्तरदातालाई थाहा थियो कि यात्रा खराब मौसममा गरिनेछ। यसबाहेक, यदि विशेष शर्तलाई ध्यानमा राखिने हो भने, सम्झौता गर्दा नै त्यसको अप्रत्यक्ष त्याग भएको छ किनकि बीमा कभर उपलब्ध गराइएको १ महिनाको अवधिले खराब मौसम अवधिलाई पनि समेट्छ, र उत्तरदातालाई थाहा थियो कि जहाज मुम्बईबाट कोलकातासम्म केरला हुँदै यात्रा गर्नेछ, जहाँ मनसुन जुन १ मा सुरु हुन्छ।

४.४ न्यायालयले 'लिखतका शब्दहरू मस्यौदा गर्ने व्यक्ति विरुद्ध बढी बलियोसँग लिइन्छन्' वा सामान्य भाषामा ' मस्यौदाकर्ताको विरुद्ध ' को सामान्य कानून नियम उत्तरदाता विरुद्ध लागू गर्नुपर्छ किनकि वाक्यांश वरपरका परिस्थितिहरूको बाह्य प्रमाणको कारण अस्पष्ट छ (***जनरल एस्योरेन्स सोसाइटी लि. विरुद्ध चन्दुमल जैन र अन्य (१९६६) ३ एस.सी.आर. ५००; इन्डस्ट्रियल प्रमोसन एण्ड इन्भेस्टमेन्ट कर्पोरेशन अफ ओरिसा लि. विरुद्ध न्यू इन्डिया एस्योरेन्स कम्पनी लि. र अन्य (२०१६) १५ एस.सी.सी. ३१५; डसन्स लि. विरुद्ध बोनिन [१९९२] २ ए.सी. ४१३*** मा भर परिएको)।

४.५ अपीलकर्ताले यो पनि निवेदन गरेको छ कि उत्तरदाताले परिस्थिति थाहा पाएर पोलिसी प्रदान गरेकोले उचित लगनशीलता पूरा गर्ने आफ्नो कर्तव्यमा असफल भयो।

४.६ यदि विशेष शर्तलाई पूर्वशर्त मानियो भने, यसले अतार्किक परिणामहरू निम्त्याउनेछ किनकि कुनै पनि दाबी विशेष शर्तको उल्लंघनमा पर्नेछ (रामजी करमसी विरुद्ध द युनिक मोटर एण्ड जनरल इन्स्योरेन्स कं. लि. ए.आई.आर. १९५१ बम्बई ३४७ मा भर परिएको)।

५. **उत्तरदाताद्वारा गरिएका निवेदनहरू**

५.१. श्री देवदत्त कामत, उत्तरदाताका विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ताले विवादित आदेशलाई सुविचारित, वैध र कानूनी आदेशको रूपमा बलियो भर पर्नुभएको छ, जसमा हस्तक्षेप गरिनु हुँदैन।

५.२. अपीलकर्ताले मनसुन सुरु भएपछि यात्रा सुरु गरेर विशेष शर्त उल्लंघन गरेको छ। बीमा सम्झौताको खण्ड ३.१.२ पनि अपीलकर्ताले उल्लंघन गरेको छ किनकि यसले आई.आर.एस. द्वारा लगाइएका शर्तहरू उल्लंघन गर्दै २ मिटरभन्दा बढी अग्लो छाल भएको पानीमा यात्रा गरेको छ।

५.३. उत्तरदाताका अधिवक्ताले निवेदन गर्नुहुन्छ कि विशेष शर्त निर्धारण योग्य र सटीक छ, जसले यसको अस्पष्टता र फलस्वरूप मस्यौदाकर्ताको विरुद्ध को नियमको प्रयोज्यता सम्बन्धी सबै तर्कहरूलाई खण्डन गर्दछ।

५.४. अपीलकर्ताले अधिकारीहरू समक्ष पेश गरेको पोलिसीमा जालसाजी र किर्ते गरेको छ किनकि पक्षहरू बीच विशेष शर्तमा कुनै संशोधन गरिएको छैन।

५.५. डी.जी.एस. सूचना नं. ०३/२००८ अनुसार, खराब मौसमको सिजन १ जुनबाट सुरु हुन्छ, र पोलिसी मिति १६.०५.२०१३ देखि १५.०६.२०१३ सम्म मान्य थियो।

५.६. अपीलकर्ताद्वारा आवेदनमा खराब मौसममा यात्रा सुरु गर्ने आफ्नो मनसायबारे कुनै कथन गरिएको थिएन।

५.७. उत्तरदाताले यस न्यायालयका फैसलाहरूमा पनि भर परेको छ, अर्थात्, ***सी लार्क फिसरिज विरुद्ध युनाइटेड इन्डिया इन्स्योरेन्स कं. र अन्य (२००८) ४ एस.सी.सी. १३१; देवकर एक्सपोर्ट्स (प्रा.) लि. विरुद्ध न्यू इन्डिया एस्योरेन्स कं. लि. (२००८) १४ एस.सी.सी. ५९८; कन्टसिप कन्टेनर लाइन्स लि. विरुद्ध डी.के. लाल र अन्य (२०१०) ४ एस.सी.सी. २५६; राजनकुमार एण्ड ब्रदर्स (इम्पेक्स) विरुद्ध ओरिएन्टल इन्स्योरेन्स कं. लि. (२०२०) ४ एस.सी.सी. ३६४; र हिन्द अफशोर (प्रा.) लि. विरुद्ध इफको-टोकियो जनरल इन्स्योरेन्स कं. लि. (२०२३) ९ एस.सी.सी. ४०७।***

छलफल र विश्लेषण

६. हामीले दुवै पक्षबाट गरिएका निवेदनहरूलाई ध्यानपूर्वक विचार गऱ्यौं, र उपलब्ध गराइएका सामग्रीहरूको अध्ययन गऱ्यौं। हाम्रो विचारको लागि पर्ने एकमात्र प्रश्न यो हो कि, के विशेष शर्त उल्लंघन भएकोले उत्तरदाताद्वारा अपीलकर्ताको दाबीलाई वास्तविक रूपमा अस्वीकृत गर्न न्यायोचित छ।

७. यस घडीमा, प्रस्तावमा रहेका शर्तहरूलाई विचार गर्नु उपयुक्त हुनेछ, जसमा उत्तरदाताले अपीलकर्ताको दाबी अस्वीकृत गर्न भर परेको छ। पहिलो, 'यात्रा बीमाको लागि पोलिसी तालिका' मा रहेका 'विशेष शर्तहरू' ले प्रदान गर्दछ कि:

"१) संस्थान यात्रा खण्ड मिति ०१.०८.१९८९ को अधीनमा

२) एस.आई. को १% व्यक्त गर्नुहोस्, यस वारेन्टी सहित कि यात्रा मनसुन सुरु हुनुभन्दा अघि नै सुरु भई सम्पन्न हुनुपर्नेछ।"

८. 'यात्रा विवरण' अन्तर्गत अपीलकर्ताले "मुम्बईदेखि कोलकाता" सम्म गरिने यात्रा उल्लेख गर्दछ। 'विशेष वारेन्टीहरू' ले निम्न अनुसार व्यवस्था गर्दछ:

"जहाज स्थानीय मौसम अवस्था ब्युफोर्ट स्केल नं. ४ भन्दा बढी नभएको र अनुकूल सिनोप्टिक मौसम विज्ञान स्थितिमा प्रस्थान गर्ने। प्रतिकूल मौसम समुद्री अवस्था/मौसम चेतावनी आपतकालीन/जल यातायात खतराको अवस्थामा मार्ग र गति परिवर्तन गर्न वा शरण/आश्रयको बन्दरगाहमा प्रवेश गर्न मास्टरले आफ्नो विवेक प्रयोग गर्ने। बत्ती, झण्डा र आकारहरू सम्बन्धी सान्दर्भिक राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय नियमहरूको पालना गरिनुपर्छ।"

९. यसबाहेक, बीमा सम्झौताको खण्ड ३ ले प्रदान गर्दछ:

"*३. वर्गीकरण*

३.१ यो बीमाको सुरुवातमा र यसको सम्पूर्ण अवधिभर बीमा धारक, मालिक र प्रबन्धकहरूको कर्तव्य हो कि उनीहरूले यो सुनिश्चित गरून् कि

३.१.१ जहाजलाई अन्डरराइटरहरूद्वारा सहमत वर्गीकरण समाजसँग वर्गीकृत गरिएको छ र सो समाज भित्र उसको वर्ग कायम राखिएको छ,

३.१.२ जहाजको वर्गीकरण समाजद्वारा लगाइएका कुनै पनि सिफारिसहरू, आवश्यकताहरू वा प्रतिबन्धहरू, जुन जहाजको समुद्री योग्यता वा यसलाई समुद्री योग्य अवस्थामा कायम राख्नसँग सम्बन्धित छन्, सो समाजद्वारा आवश्यक मितिहरूमा पालना गरिन्छ।

३.२ माथि उल्लेखित खण्ड ३.१ मा उल्लेखित कर्तव्यहरूको कुनै पनि उल्लंघनको अवस्थामा, अन्डरराइटरहरूले लिखित रूपमा अन्यथा सहमति नजनाएसम्म, उनीहरू यस बीमा अन्तर्गत उल्लंघनको मितिदेखि दायित्वबाट मुक्त हुनेछन्, तर यदि जहाज त्यस्तो मितिमा समुद्रमा छ भने अन्डरराइटरहरूको दायित्वबाट मुक्ति उसको अर्को बन्दरगाहमा नपुगेसम्म स्थगित हुनेछ।"

(जोड दिइएको)

१०. उत्तरदाताले बीमा सम्झौताको अस्वीकृतिलाई न्यायोचित ठहराउन खण्ड ३.१.२ र पोलिसीमा रहेको विशेष शर्तको उल्लंघनमा भर परेको छ।

११. यो भन्नु सामान्य कुरा हो कि बीमा सम्झौताको व्याख्या कुनै पनि अन्य सम्झौताको व्याख्या जस्तै सिद्धान्तहरूमा आधारित हुन्छ, यसबाहेक कि बीमा धारकको पक्षमा परम सद्विश्वास, अर्थात् असल नियतको आवश्यकता हुन्छ। त्यसैले यो राम्रोसँग स्थापित छ कि पोलिसी र त्यसमा भएका सबै शर्तहरूलाई सकेसम्म कडाइका साथ व्याख्या गरिनुपर्छ।

१२. हामी अब पोलिसी अन्तर्गत 'विशेष शर्तहरू' मा रहेको "मनसुन सुरु हुनु अघि" भन्ने वाक्यांशको व्याख्या गर्न अगाडि बढ्छौं। शाब्दिक व्याख्याले यो वाक्यांश मनसुन सुरु हुनु वा प्रारम्भ हुनु अघि हुने घटनालाई जनाउँछ भन्ने देखाउँछ। हामीलाई थप सहयोग गर्न, दुवै पक्षले डी.जी.एस. (यसपछि "***डी.जी.एस. परिपत्र***") द्वारा प्रकाशित मिति २५.०४.२००८ को परिपत्रमा भर परेका छन्, जसमा खराब मौसम अवधिलाई चित्रण गरिएको छ। सोही तल प्रस्तुत गरिएको छ:

"३.१ खराब मौसमको अवधिमा, पश्चिम तटमा अरब सागरमा १ जुनदेखि ३१ अगस्टसम्म र भारतीय प्रायद्वीपको पूर्वी तटमा बंगालको खाडीमा १ मेदेखि नोभेम्बरसम्म।"

तदनुसार, खराब मौसम पहिले पूर्वी तटमा १ मेमा र त्यसपछि पश्चिम तटमा १ जुनमा आउँछ। त्यसपछि वाक्यांशको सही व्याख्याले आवश्यक घटना क्रमशः तटको आधारमा १ मे वा १ जुन अघि हुनुपर्छ भन्ने जनाउँछ।

१३. हामी तुरुन्तै अपीलकर्ताको तर्कलाई सम्बोधन गर्छौं कि विशेष शर्त अस्पष्ट छ जसले गर्दा यसलाई मस्यौदाकर्ताको विरुद्ध को रूपमा व्याख्या गरिनुपर्छ। अस्पष्टताको अवस्थामा सम्झौता निर्माता विरुद्ध खण्डको व्याख्या गर्ने सामान्य कानून नियम भारतीय कानूनी ढाँचामा राम्रोसँग अपनाइएको छ। ***चन्दुमल जैन (माथि उल्लिखित)*** को मामिलामा, सर्वोच्च न्यायालयले अवलोकन गऱ्यो:

"११. ...अन्य सन्दर्भमा बीमा सम्झौता र कुनै पनि अन्य सम्झौता बीच कुनै भिन्नता छैन, यसबाहेक कि बीमा सम्झौतामा परम सद्विश्वास अर्थात् बीमा धारकको पक्षमा असल नियतको आवश्यकता हुन्छ र अस्पष्टता वा शंकाको अवस्थामा सम्झौतालाई मस्यौदाकर्ताको विरुद्ध अर्थात् कम्पनी विरुद्ध व्याख्या गरिने सम्भावना हुन्छ।"

१४. ***यो न्यू इन्डिया एस्योरेन्स (२०१६) (माथि उल्लिखित)*** को मामिला हो जसले सिद्धान्तको व्याख्या गऱ्यो र उक्त मामिलाको तथ्यमा यसको प्रयोगलाई अस्वीकार गऱ्यो। सान्दर्भिक अंश तल निकालिएको छ:

"१०. हामी अपीलकर्ताका अधिवक्ताले मस्यौदाकर्ताको विरुद्ध को नियम सम्बन्धमा गरेको निवेदनलाई सम्बोधन गर्न अगाडि बढ्छौं। " लिखतका शब्दहरू मस्यौदा गर्ने व्यक्ति विरुद्ध बढी बलियोसँग लिइन्छन्" को सामान्य कानून निर्माण नियमको अर्थ हो कि पोलिसीको शब्दमा अस्पष्टतालाई त्यसलाई तयार पार्ने पक्ष विरुद्ध समाधान गरिनेछ। म्याकगिलिव्रेको बीमा कानूनले मस्यौदाकर्ताको विरुद्ध को नियमलाई यसरी सम्बोधन गर्दछ:

"मस्यौदाकर्ताको विरुद्ध निर्माण नियम तब मात्र उत्पन्न हुन्छ जब खण्डको मस्यौदा गर्नेहरूले प्रयोग गरेको शब्दले न्यायालयलाई व्याख्याको सामान्य सिद्धान्तहरूद्वारा कुन दुई अर्थ सही हो भन्ने निर्णय गर्न असमर्थ बनाउँछ। नियमलाई अस्पष्टता सिर्जना गर्न प्रयोग गर्नु हुँदैन - पहिले अस्पष्टता फेला पार्नुपर्छ। शब्दहरूले आफ्नो सामान्य र प्राकृतिक अर्थ पाउनुपर्छ जबसम्म त्यो पोलिसीको अनुहारमा देखा पर्ने वास्तविक अस्पष्टता वा सम्भवतः वरपरका परिस्थितिहरूको बाह्य प्रमाणद्वारा विस्थापित हुँदैन।"

११. कोलिनभक्सको बीमा कानूनले मस्यौदाकर्ताको विरुद्ध को नियमलाई यसरी प्रस्तुत गर्दछ:

"पोलिसीहरूमा विरोधाभासी खण्डहरू बाहेक, तिनीहरूमा अस्पष्टताहरू सामान्य हुन्छन् र तिनीहरूका पक्षहरूले के भन्न खोजेका हुन् भन्ने कुरा प्रायः धेरै अनिश्चित हुन्छ। यस्तो अवस्थामा नियम यो हो कि पोलिसी, बीमाकर्ताहरूले रोजेको भाषामा मस्यौदा गरिएको हुनाले, उनीहरू विरुद्ध सबैभन्दा बलियो रूपमा लिनुपर्छ। यसलाई प्रस्ताव गर्नेहरू विरुद्ध, यसलाई प्रस्ताव गर्नेहरू विरुद्ध व्याख्या गरिन्छ। शंकास्पद अवस्थामा, वक्ता विरुद्ध तराजुको पालो दिनुपर्छ, किनकि उसले स्पष्ट र पूर्ण रूपमा आफूलाई व्यक्त गरेको छैन। बीमाकर्ताहरूका लागि सादा शब्दहरूमा आफूलाई व्यक्त गर्नुभन्दा सजिलो केही छैन। बीमा धारकले पोलिसीमा आफ्नै अर्थ लगाउन सक्दैन, तर, जहाँ यो अस्पष्ट छ, यसलाई उसले उचित रूपमा बुझ्न सक्ने अर्थमा व्याख्या गरिनुपर्छ। यदि बीमाकर्ताहरू दिइएको परिस्थितिमा दायित्वबाट बच्न चाहन्छन् भने, उनीहरूले कुनै पनि सम्भावित शंका नहुने शब्दहरू प्रयोग गर्नुपर्छ।

तर एउटा खण्ड वास्तविक अस्पष्टताको अवस्थामा मात्र प्रस्ताव गर्नेहरू विरुद्ध हुन्छ। नियमलाई अस्पष्टता सिर्जना गर्न प्रयोग गर्नु हुँदैन। पहिले अस्पष्टता फेला पार्नुपर्छ। यदि एउटा खण्ड आफैमा अस्पष्ट भए पनि, सम्पूर्ण पोलिसी हेर्दा, यसको अर्थ स्पष्ट हुन्छ भने, सिद्धान्तको प्रयोगको लागि कुनै ठाउँ हुँदैन। त्यसैगरी जहाँ यदि एउटा खण्डलाई एउटा अर्थ दिइयो भने, बाँकी पोलिसी स्पष्ट हुन्छ, पोलिसीलाई तदनुसार व्याख्या गरिनुपर्छ।"

(जोड दिइएको)

१५. माथि उल्लिखित नियम अनुसार, हामी पोलिसीमा रहेको विशेष शर्त आफैमा अस्पष्ट छ भनी पाउन असमर्थ छौं। माथि देखाइए अनुसार, पोलिसीलाई शाब्दिक रूपमा व्याख्या गर्न सकिन्छ, जहाँ विशेष शर्तले यात्रा मनसुन/खराब मौसम सुरु हुनु अघि सुरु भई सम्पन्न हुने परिकल्पना गर्दछ। अपीलकर्ताले बाह्य कारक र विचारहरू ल्याएर शर्तमा अस्पष्टता ल्याउने प्रयास गरेको छ, जुन मस्यौदाकर्ताको विरुद्ध को नियम अन्तर्गत अस्वीकार्य छ। उक्त नियम वास्तविक अस्पष्टताका मामिलाहरूमा मात्र लागू हुन्छ, जहाँ खण्ड आफैमा कुनै पनि बाह्य विचारहरूलाई ध्यान नदिई अस्पष्ट हुन्छ। तदनुसार, हामी पोलिसीको पाठमा कुनै अस्पष्टता फेला पार्दैनौं। तथापि, मस्यौदाकर्ताको विरुद्ध को नियमको प्रयोज्यताको अस्वीकृतिले शर्तको वैधता र महत्वको आधारमा अपीलकर्ताको मामिलालाई पूर्वाग्रह गर्दैन।

१६. श्री कामतले हामी समक्ष अपीलकर्ताले भरेको प्रस्ताव फारम प्रस्तुत गर्नुभएको छ, जसमा खराब मौसममा यात्रा सुरु गर्ने उसको मनसायबारे कुनै कथन नगरिएको निवेदन गर्न। यो तर्क गरिएको छ कि "के जहाज दक्षिण पश्चिम वा उत्तर पूर्वी मनसुनको समयमा राखिनेछ? यदि हो भने, कृपया उल्लेख गर्नुहोस् (क) कहाँ राखिनेछ; र (ख) कति अवधिका लागि राखिनेछ" भन्ने प्रश्नको जवाफमा, अपीलकर्ताले "कोलकाता बन्दरगाहमा" भनेर जवाफ दिएको छ। त्यसपछि यो निष्कर्ष निकाल्नुपर्छ कि खराब मौसमको अवधिमा, जहाज राखिनेछ र यात्रा गरिने छैन। तदनुसार, अपीलकर्ताको आचरणका कारण परम सद्विश्वास को सिद्धान्तमा सम्झौता भएको निवेदन गरिएको छ।

१७. जवाफमा, श्री अहमदीले भन्नुभएको छ कि प्रस्ताव फारममा "बीमा घोडबन्दर जेट्टीदेखि कोलकाता बन्दरगाहसम्मको डेलिभरी यात्रा गर्न आवश्यक छ" र बीमा अवधि मिति १६.०५.२०१३ देखि १५.०६.२०१३ सम्म हो भनी उल्लेख छ।

१८. यो कुरामा कुनै शंका छैन कि पोलिसी एक महिनाको अवधिको लागि (मिति १६.०५.२०१३ देखि १५.०६.२०१३ सम्म) मुम्बईदेखि कोलकातासम्मको यात्रालाई कभर गर्न लिइएको थियो। यसबाहेक, डी.जी.एस. परिपत्र अनुसार, पूर्वी तटमा खराब मौसम १ मे देखि नै सुरु हुन्छ। उत्तरदाताको तर्क कि उनीहरूलाई यात्राबारे जानकारी थिएन र उनीहरूले विश्वास गरेका थिए कि जहाज खराब मौसमको अवधिमा कोलकाता बन्दरगाहमा राखिनेछ, अस्वीकार्य छ र खारेज गरिनुपर्छ। अपीलकर्ताले फारममा बीमाको उद्देश्य घोडबन्दर जेट्टी, मुम्बईदेखि कोलकाता बन्दरगाहसम्मको यात्रा गर्नु हो भनी उल्लेख गरेको थियो। प्रदान गरिएको जानकारीको एकमात्र तार्किक निष्कर्ष यो हो कि बीमा पश्चिम र पूर्वी तटमा खराब मौसम अवधिलाई कभर गर्न लिइएको थियो। यदि यात्रा तुरुन्तै, अर्थात् मिति १६.०५.२०१३ मा गरिएको भए पनि, जहाज पूर्वी तटमा खराब मौसम सुरु भएपछि, अर्थात् जुन २०१३ को पहिलो हप्तामा कोलकाता बन्दरगाहमा पुग्ने थियो। अपीलकर्ताले पोलिसी अन्तर्गत यो शर्त पूरा गर्न सक्ने कुनै पनि सम्भावना र संयोजन थिएन, उसको मुम्बई (पश्चिम तट) देखि कोलकाता (पूर्वी तट) सम्मको यात्रा धेरै तटीय राज्यहरू हुँदै जाने भएकोले। यसबाहेक, विशेष शर्तले यात्रा मनसुन सुरु हुनुभन्दा अघि सुरु भई सम्पन्न हुनुपर्ने आवश्यकता राख्छ। यदि शर्तलाई कडाइका साथ व्याख्या गरियो भने, समुद्री दुर्घटनाको अवस्थामा जहाँ जहाज जोखिमका कारण आफ्नो यात्रा पूरा गर्न असमर्थ हुन्छ, बीमा धारकले दाबी गर्न सक्ने छैन, जसले विशेष शर्तलाई पालना गर्न असम्भव बनाउँछ। अन्ततः, बीमा धारक बीमा अन्तर्गत कुनै उपचार बिना रहनेछ। यो एक अतार्किक स्थिति हो, जसले बीमा सम्झौताको मूल उद्देश्यलाई नै विफल पार्छ। फलस्वरूप, हामी ठहर गर्छौं कि विशेष शर्तलाई पोलिसी अन्तर्गत कुनै पनि दायित्वबाट छुट पाउनको लागि पूर्वशर्त मान्न सकिँदैन। यसको महत्वहीन प्रकृतिका कारण पक्षहरूले यसलाई अप्रत्यक्ष रूपमा त्याग गरेका छन्। यो सम्भवतः उत्तरदाताले आफ्नो मानक फारमको भागको रूपमा सबै सम्झौताहरूमा प्रयोग गर्ने एक शब्द हो, र यसले अपीलकर्ताले लिएको पोलिसीबाट यसलाई हटाउन असफल भयो।

१९. यस्तै एक मामिलामा, पोलिसीले बीमा धारकलाई पोलिसीको मितिबाट चालीस दिन भित्र दाबी प्रमाणित गर्न आवश्यक थियो। न्यायालयले, ***रामजी करमसी (माथि उल्लिखित)*** मा, त्यहाँको शर्तको उल्लंघन भए तापनि बीमा धारकको दाबीलाई कायम राख्न अनुमति दियो, यो अवलोकन गर्दै कि उक्त शर्त वादीलाई आफ्नो दाबी कायम राख्न हकदार हुनको लागि पूर्वशर्त थिएन। न्यायालयले राय दियो:

"२८... तर उत्तरदाताहरूले भर परेको पोलिसीको शर्तको अर्थ यो हुनेछ कि दाबी औपचारिक रूपमा बीमा धारकद्वारा त्यसको ४० दिन भित्र गरिनुपर्छ र प्रमाणित गरिनुपर्छ, अर्थात्, पोलिसी, जसले पोलिसीको मिति २१-४-१९४३ लिँदा, यो ४० दिनको अवधि मिति ३१-५-१९४३ सम्म पुग्याउँछ। ३-६-१९४३ मा हानि भए तापनि, बीमा धारक उपचार बिना हुनेछ, किनकि उसले मिति ३१-५-१९४३ सम्म औपचारिक रूपमा आफ्नो दाबी पेश र प्रमाणित गरेको हुने थिएन, जुन उसले गर्नुपर्थ्यो यदि उसको दाबी राम्रो दाबी हुनु थियो भने, पोलिसीको यो शर्तलाई ध्यानमा राख्दै। यो भन्दा बढी अतार्किक परिणाम कल्पना गर्न सकिँदैन। कुनै पनि समझदार व्यक्तिले कहिल्यै यो अभिप्राय राखेको हुन सक्दैन कि जब पोलिसीको जोखिम मिति ४-६-१९४३ सम्म चल्ने थियो, र सो मिति वा त्यस अघि भएको हानिलाई बीमा कम्पनीले विचार गर्ने थियो, बीमा कम्पनी सबै दायित्वबाट मुक्त हुनेछ किनकि उनीहरूले भर परेको र उनीहरूले पूर्वशर्तको रूपमा पेश गरेको यो शर्तको कडा व्याख्या अनुसार, बीमा धारकले कुनै पनि हालतमा मिति ३१-५-१९४३ अघि दाबी गर्न सक्ने थिएन। म यस बिन्दुमा थप छलफल गर्न अस्वीकार गर्छु..."

२०. हाम्रो निष्कर्षलाई ध्यानमा राख्दै, उत्तरदाता विशेष शर्तको उल्लंघनको आधारमा अपीलकर्ताको दाबी अस्वीकृत गर्न हकदार छैन। हामी यस तथ्यप्रति सचेत छौं कि उत्तरदाताले जालसाजी र अन्य शर्तहरूको उल्लंघन लगायत अन्य धेरै आपत्तिहरू उठाएको छ, जसले प्रदान गरिएको रकमलाई असर गर्न सक्छ। तथापि, सोही कुरालाई आफ्नै योग्यताका आधारमा हेर्नुपर्नेछ र एन.सी.डी.आर.सी. समक्ष प्रमाणित गर्नुपर्नेछ।

२१. तदनुसार, अपील स्वीकृत गरिन्छ र एन.सी.डी.आर.सी. द्वारा पारित मिति १३.०४.२०२१ को विवादित आदेश खारेज गरिन्छ। यो मामिला एन.सी.डी.आर.सी. लाई उत्तरदाताद्वारा अपीलकर्तालाई भुक्तानी गर्नुपर्ने बीमा रकमको हद निर्धारण गर्न निर्देशन सहित फिर्ता पठाइन्छ। पक्षहरू आ-आफ्ना अधिवक्ताहरूद्वारा प्रतिनिधित्व गरिएकाले, उनीहरू एन.सी.डी.आर.सी. बाट छुट्टै सूचनाको अपेक्षा नगरी मिति २९.०४.२०२५ मा एन.सी.डी.आर.सी. समक्ष उपस्थित हुनेछन्। यो मामिला एन.सी.डी.आर.सी. द्वारा शीघ्र विचार गरिन सक्छ किनकि अपीलकर्ताले सन् २०१३ मा दाबी गरेको थियो।

२२. पक्षहरूले आ-आफ्नो खर्च व्यहोर्नेछन्। विचाराधीन आवेदनहरू, यदि कुनै भएमा, खारेज हुनेछन्।

मामिलाको परिणाम: अपील स्वीकृत।

†मुख्य बुँदाहरू तयार पार्ने: अंकित ज्ञान